

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Tomáš Garrigue Masaryk a Rusko

Iveta Štorková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Tomáš Garrigue Masaryk a Rusko

Iveta Štorková

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Nikolaj Demjančuk, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2012

.....

Poděkování:

Chtěla bych tímto poděkovat panu doc. PhDr. Nikolaji Demjančukovi CSc. za vedení mé bakalářské práce a za poskytnutí cenných rad a připomínek.

Obsah

1 ÚVOD.....	1
2 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK	2
2.1 První světová válka	6
3 MASARYK A NÁBOŽENSTVÍ	7
4 MASARYK A FILOZOFIE.....	9
4.1 Humanita.....	11
5 MASARYK A RUSKO	12
5.1 Slavjanofilství.....	12
5.2 Lev Nikolajevič Tolstoj.....	13
6 TOLSTOJ V MASARYKOVĚ DÍLE.....	18
6.1 Ateismus – sebevražda.....	18
6.2 Panteismus.....	20
6.3 Teologie – racionalismus – pravda	20
6.4 Náboženství humanity.....	21
6.5 Neodporování zlu.....	22
6.6 Pokora – chudoba - askeze.....	24
6.7 Rodina –žena	25
6.8 Filozofie dějin	25
7 ZÁVĚR.....	28
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	29
9 RESUMÉ.....	30

1 ÚVOD

Téma mé bakalářské práce je Tomáš Garrigue Masaryk a Rusko. V této práci se budu zabývat osobností T. G. Masaryka a jeho vztahu k Rusku, zejména k Lvovi Nikolajevičovi Tolstému. V první kapitole jsem se zaměřila na Masarykovo dětství, dospívání a studium. V další části první kapitoly se budu zabývat Masarykem jako učitelem a publicistou. V závěru první kapitoly vylíčím Masarykovu politickou činnost (uvedu zde i Masarykovy boje jako byla hilsneriáda, Záhřebský proces nebo boj o pravost rukopisů Královédvorského a Zelenohorského), jeho působení během první světové války a první dny v úřadu prezidenta Československé republiky.

Druhá kapitola pojednává o Masarykově vztahu k náboženství. V této části popisují Masarykovu cestu od katolicismu až k protestantismu. Sám Masaryk se pokusil o vlastní definici náboženství. V závěru kapitoly popíši tři kauzy, ve kterých Masaryk vystoupil proti církvi.

Třetí kapitola je věnována Masarykově filozofie. Zde se snažím podat stručný pohled na Masarykovu filozofii pro život. Masaryk zastával názor, že filozofie má sloužit lidem, jeho hlavním tématem byla humanita, o které pojednávám v závěru kapitoly.

Čtvrtá kapitola se věnuje Rusku. V první části se budu nejprve zabývat slavjanofilstvím podle Kirejevského interpretace. V druhé části se zaměřím na život L. N. Tolstého.

Pátá kapitola je věnována Masarykovu rozboru Tolstého. Celá kapitola vychází ze studia a analýzy Masarykovy knihy Rusko a Evropa.

2 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

Tomáš Masaryk se narodil 7. března 1850 v Hodoníně Josefu Masarykovi a jeho ženě Terezii. Otec Josef Masaryk byl Slovák a matka Terezie, rozená Kropáčková, pocházela z Hustopečí. Tomáš byl nejstarší ze tří dětí. Jeho bratr Martin ale brzy zemřel a druhý bratr Ludvík skončil před první světovou válkou. Tomáš Masaryk vyrůstal na moravském Slovácku, především v Hodoníně a v Čejkovicích.¹

V letech 1861 – 1863 navštěvoval Masaryk piaristickou reálku v Hustopečích, Masaryk se chtěl stát učitelem, ale vzhledem ke svému věku nebyl přijat do učitelského ústavu, a proto byl rodiči poslán do Vídně, kde se učil zámečnictví. Po návratu domů roku 1864 se vyučil kovářskému řemeslu.² Po setkání se svým bývalým učitelem se Masaryk vrátil ke studiu na brněnském gymnáziu, začal studovat francouzštinu, latinu a začal si uvědomovat svou národnost.³ Roku 1869 měl konflikt s ředitelem gymnázia a byl nucen odejít. Masaryk pak pokračoval ve svém studiu na vídeňském gymnáziu a 4. července 1872 zde také úspěšně odmaturoval. Poté se přihlásil na vídeňskou univerzitu, kde se dále zabýval klasickou filologií, filozofií, estetikou a psychologií.⁴ V době svých studií bydlel Masaryk u generálního rady Anglobanky Schlesingera, jehož děti Alfréda a Maxe vychovával. Během studií pracoval též v Českém akademickém spolku a přednášel na dělnických schůzích, v této době se podepisoval Vlastimil (nebo Tomáš Vlastimil).⁵ Po vypracování disertace, jeho práce vycházela z Platonova učení o nesmrtelnosti, a rigorózních zkouškách se 10. března 1876 stal Masaryk doktorem filozofie.⁶

Téhož roku doprovázel Masaryk svého žáka Alfréda Schlesingera do Říma a po prázdninách na univerzitu do Lipska.⁷ Zde se Masaryk dále vzdělával ve filozofii, psychologii, fyziologii a ve fyzice. V Lipsku se Masaryk seznámil s Američankou Charlottou Garrigueovou, kterou si 15. března 1878 vzal za manželku. Po svatbě se Masaryk začal podepisovat Tomáš Garrigue Masaryk.⁸

¹ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 9.

² Pasák, T. *Život a dílo Tomáše Garrigua Masaryka*, s. 3.

³ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 10–11.

⁴ Pasák, T. *Život a dílo Tomáše Garrigua Masaryka*, s. 3.

⁵ Herben, J. *T. G. Masaryk*, s. 18–19.

⁶ Pasák, T. *Život a dílo Tomáše Garrigua Masaryka*, s. 4.

⁷ Herben, J. *T. G. Masaryk*, s. 20.

⁸ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 12–17.

Masaryk dále pokračoval ve své disertační práci s názvem Sebevražda hromadný sociální jev moderní společnosti, potřebné k získání soukromé docentury. Název této práce nebyl náhodný, Masaryk se poprvé setkal se sebevraždou v dětství, když se oběsil jeden dělník v městečku, kde vyrůstal, a i během svých studií vedl rozhovory s přívrženci sebevraždy, podle Masaryka se lidé uchýlovali k sebevraždě, protože ztratili svou církevní představu o Bohu a nenašli nový světový názor, který by jim poskytl duševní klid. Roku 1879 předkládá Masaryk svoji práci vídeňské filozofické fakultě, jeho disertace byla přijata a Masaryk mohl začít přednášet na univerzitě jako soukromý docent.⁹

Masaryk jako učitel měl u svých posluchačů veliký úspěch. Roku 1882 byl jmenován mimořádným profesorem na české univerzitě v Praze. Masaryk se tedy s celou svou rodinou přestěhoval z Vídně do Prahy. Jeho první přednáška pojednával o Humově skepsi, ve své druhé přednášce mluvil o Pascalovi a vyslovil přání smířit Huma s Pascalem. Podle Masaryka by tak vznikla filozofie, která by byla ve shodě s rozumem i citem. Masaryk hlásal nutnost smířit cit s rozumem, najít živou a rozumnou víru. Masaryk chápal filozofii jako projev života a klíč k němu. Tyto myšlenky upoutaly pozornost v evropských vědeckých kruzích a hledali název pro jeho pojetí filozofie, ve Vídni bylo nazváno realismem.¹⁰

Masaryk se mimo filozofie zabýval také politikou, už během svých studií ve Vídni roku 1876 napsal cyklus článků *Teorie a praxis*, tyto články byly vydané v Moravské orlici. Masaryk v těchto člancích kritizoval politickou pasivitu staročeků, podle něj je v politické vědě hlavní zásadou jednat.¹¹

Roku 1883 začíná Masaryk vydávat měsíčník *Athenaum*, tento měsíčník měl sledovat vědecké a literární dění ve světě a měl pomáhat čtenáři zaujímat kritický postoj k tomu, co čte. Roku 1886 se vyostřuje boj o pravost rukopisů Královédvorského a Zelenohorského, které údajně našel Hanka. Masaryk a profesor Gebauer byli odpůrci jejich pravosti, Masaryk nechtěl, aby historie českého národa spočívala na klamu a falši. Masaryk v *Athenaeumu* zveřejnil články od profesora Gebauera o nutnosti prozkoumání rukopisů. Tímto vydáním Masaryk pobouřil společnost, jeho největším odpůrcem se stal Grégr, a byly zde i pokusy odstranit Masaryka z pražské univerzity. Rukopisy byly později prohlášeny za falešné.¹²

⁹ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 12-17.

¹⁰ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 12-17.

¹¹ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 17.

¹² Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 19.

Roku 1886 zakládá Masaryk, Kaizl a Kramář týdeník Čas, který se věnuje politickým a kulturním záležitostem. Tímto týdeníkem se Masaryk a jeho spolupracovníci dostali do politického života, neboť začali být pokládáni za zakladatele nové realistické strany. Roku 1889 navštíví Masaryka Riegr, vůdce staročeské strany, s úmyslem získat Masaryka do své politické strany, Masaryk ale odmítá. Když se ale setká s Grégrem, vůdcem mladočeské strany, rozhodne se, že spolu se svými spolupracovníky vstoupí do politiky. A tak roku 1890 mladočeská strana ohlašuje, že se k ní připojili představitelé realistického směru.¹³ 4. března 1891 byl Masaryk zvolen za poslance na říšské radě. Masaryk tedy odjíždí do Vídně, kde pronáší řeč o nutnosti reformě vysokých škol, o samostatnosti české kultury a o samostatnosti pro Čechy, aby mohli rozhodovat sami o sobě. O dva roky později se Masaryk vzdává svého mandátu, ale členem mladočeské strany zůstane až do roku 1899.¹⁴

Poté co Masaryk opustil politickou scénu, zakládá spolu s Drtinou a Kamzlem měsíčník Naši dobu. I když Masaryk opustil politickou scénu, politika ho nepřestala zajímat. Roku 1895 vypracoval novou koncepci programu české politiky, kterou podrobněji rozpracoval ve svých knihách Česká otázka, Naše nynější krise, Jan Hus a Karel Havlíček. Masaryk čerpal inspiraci z období husitství a české reformace, Masaryk použil humanitní ideály té doby a upravil je na současnou politickou dobu. Podle Masaryka může mít český národ vlastní politickou a kulturní samostatnost, jen když přijme mravní učení Husovo, Chelčického a Komenského. Český národ musí milovat svobodu myšlení a musí věřit v pokrok.¹⁵

Roku 1899 vydává Masaryk své nejdůležitější dílo Otázka sociální, už v době svých studií přednášel na dělnických hnutích a později se začal zabývat socialismem. Podle Masaryka není sociální otázka jen otázkou třídy, ale otázkou všech, v dělnickém hnutí spatřuje snahu o lepší život. Podle Masaryka byla sociální otázka společenskou otázkou všech lidí a všech stavů. Devadesátá léta byly pro Masaryka velmi významná, dosahoval úspěchů jak v učitelském povolání, tak i na spisovatelské dráze. Jeho učení se šířilo z univerzit do cizích zemí.¹⁶

Roku 1899 ale nastal zlom. Ve městě Polná byla nalezena mrtvola dívky Anežky Hružové. Mrtvola měla ránu na pravé straně krku, ale kolem se žádná krev nenašla, a tak vznikla pověra, že dívku zavraždili Židé a její krev použili k rituálním obřadům. Jako první

¹³ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 24.

¹⁴ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 20-21.

¹⁵ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 29-30.

¹⁶ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 23-24.

byl obviněn žid Leopold Hilsner. Leopold byl 23.9 1899 uznán vinným a odsouzen ke smrti oběšením. Masaryk byl vtažen do hilsneriády svým bývalým žákem Sigismundem Kuntem, který ho požádal o názor, jež později zveřejnil ve vídeňském časopise Neue Freie Presse. Proti Masarykovi se strhla vlna nevole. Lidé na ulici na něj pokřikovali, studenti ho vypískali z přednášek a v tisku vycházely pomlouvačné články. Masaryk tedy roku 1900 vydal brožuru, ve které píše o nezbytnosti přezkoumat Hilsnerův proces.¹⁷

Roku 1900 zakládá Masaryk českou stranu lidovou, později nazývanou pokrokovou. O pět let později vypukla v Rusku revoluce, která měla dopad i na českou politickou scénu. Stále častěji se ozývaly hlasy po rovném, tajném a přímém hlasovacím právu. Demonstrací se zúčastnil i Masaryk se svou chotí. Dělnický lid zvítězil a volební právo si vybojoval. O dva roky později dochází k prvním volbám. Masaryk s podporou sociální demokracie vyhrává a stává se tak podruhé poslancem rakouské říšské rady. Roku 1911 byl Masaryk opět zvolen poslancem říšské rady jako vůdce vlastní strany. Masaryk proslul svými projevy v parlamentu.¹⁸

Roku 1909 se zúčastnil záhřebského procesu. Tento proces byl veden s 53 Chorvaty a Srby, kteří byli obviněni z velezrady za účelem odtržení Chorvatska od Rakousko-Uherska. Toto obvinění vzniklo na základě falešných listin. Masaryk odcestoval do Záhřebu a Bělehradu, kde se zúčastnil procesu. Po návratu pronesl v parlamentu řeč, ve které kritizoval celý proces i rozsudek. Na základě těchto argumentů byl rozsudek zrušen.¹⁹ Další proces, ve kterém se Masaryk angažoval, byl Friedjunglův případ. Friedjung tvrdil, že má dokumenty usvědčující Srby ze spiknutí proti Rakousku-Uhersku.²⁰ „*Já viděl na první pohled, že dokument je podvržený; znal jsem přece ty lidi v Srbsku a Charvátsku a věděl jsem, oč usilovali a co podnikali.*“²¹ Roku 1911 byl Masaryk opět zvolen do rakouského parlamentu. V tomto roce vydává své nejrozsáhlejší dílo Rusko a Evropa.²²

¹⁷ Herben, J. T. G. *Masaryk*, s. 90-92.

¹⁸ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 25-26.

¹⁹ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 39.

²⁰ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 28.

²¹ Čapek, K. *Hovory s T. G. M.*, s. 111.

²² Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 28.

2.1 První světová válka

Rok 1914 se stal rokem zlomovým pro české země. Když byla 28. června 1914 vyhlášena válka, pobýval Masaryk v Sasku. Masaryk se vrátil do Prahy a ví, že český národ nemůže stát na straně Rakouska ani Německa, že musí stát na straně těch, kteří bojují proti Rakousku. Na podzim téhož roku odjíždí Masaryk dvakrát do Holandska, aby tam připravil půdu pro český odboj.²³ V Holandsku se také setkává s anglickým publicistou Setonem Watsonem a navazuje styky s politickými přáteli v Anglii a ve Francii. Před Vánocemi roku 1914 ještě odcestoval do Itálie a do Ženevy. Na začátku roku 1915 se Masaryk hodlá vrátit do své vlasti, ale jeho stoupenci mu oznamují, že je na něj vydán zatykač. Masaryk tedy zůstal za hranicemi a staral se o zahraniční odboj.²⁴ „*Tedy jsem ještě myslel, že se za několik neděl vrátím do Prahy; vrátil jsem se až za čtyři roky, na den téhož dne, kdy jsem překročil rakouské hranice.*“²⁵

Během svého zahraničního působení pobýval Masaryk ve Švýcarsku, Paříži, Londýně, Rusku a USA. Z českých zemích byl Masaryk ve své činnosti podporován odbojovou organizací Mafii.²⁶ Masarykovým významným činem byla Pittsburská dohoda z 30. června 1918, ve které slibuje Slovákům autonomii v budoucím státě. Dalším Masarykovým důležitým dokumentem byla Washingtonova deklarace ze dne 18.10. 1918, ve které vyhlásil nezávislost československého národa. O deset dní později vznikla Československá republika. Masaryk stále pobýval v USA. 14. listopadu 1918 byl Masaryk Národním shromážděním zvolen prezidentem republiky. Po návratu z emigrace, skládá Masaryk 21. prosince 1918 prezidentský slib. Když Masaryk nastoupil na místo prezidenta bylo mu 68 let. Prezidentem byl Masaryk zvolen celkem čtyřikrát a to v roce 1918, 1920, 1927 a 1934. Masaryk jako prezident hlásal demokracii, vycházející z humanity a mravnosti. V důsledku nemoci se Masaryk 14. prosince 1935 vzdává svého postu.²⁷ „*Prezidentský úřad je těžký a odpovědný a vyžaduje proto plné síly. Vidím, že již nestačím, a proto se vzdávám.*“²⁸

²³ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 102.

²⁴ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 43-44.

²⁵ Čapek, K. *Hovory s T. G. M.*, s. 119.

²⁶ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 105.

²⁷ Pasák, T. *Život a dílo Tomáše Garrigua Masaryka*, s. 11-12.

²⁸ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 115.

3 MASARYK A NÁBOŽENSTVÍ

Masaryk byl v otázce náboženství ovlivněn svou matkou, která byla velmi zbožná a tak i své děti vychovávala v katolické víře. V dětství Masaryk ministroval u pátera Satory.²⁹ První pochybení o své víře pocítil Masaryk na německém gymnáziu v Brně. Začal se zajímat o socialismus, začal chodit na schůze křesťanských socialistů a přestával být slepě věřícím katolíkem. Jeho nový pohled na náboženství, ho stál vyloučení ze školy, když odmítl jít ke zpovědi.³⁰ Při svém pobytu v Lipsku se Masaryk zabýval protestantstvím, kterému se věnoval i po návratu do Čech. Z důvodů rodinných, osobních a národních se stal 31. srpna 1880 členem evangelického reformačního sboru Heršpicích u Slavkova.³¹

Masaryk ale nikdy nebyl ateistou. Ve své práci *Sebevražda* hromadným jevem společenským moderní osvěty, píše, že společnost bez víry či bez věření není možná. Masaryk navazuje na Feuerbacha, který popíral dosavadní církevní náboženství, které vše ztotožňovalo s Bohem. Feuerbach poukazuje na to, že tímto přístupem se zapomíná na člověka a jeho život. A to je cíl na, který se chce Feuerbach zaměřit, chce z lásky k člověku udělat předmět náboženství. Cílem této proměny je zaměnit náboženství pomyslnosti za náboženství lidskosti. Masaryk rozvíjel Feuerbachovo učení a doplnit ho o svůj idealismus a humanitní myšlenky.³²

Masaryk hlásal náboženství individuální, tedy takové, které by u člověka plnilo funkci svědomí a člověk by se podle něj řídil. Masaryk nesouhlasil s různými soustavami náboženství (náboženství církevní, teologické), ale ani s filozofickým náboženstvím (materialismus, ateismus, monismus). *„Uznává jen náboženství jako vnitřní, ústřední a vůdčí sílu, která usiluje o novou a vyšší životní hodnotu, která směřuje k vytvoření lepšího člověka, která přináší účel lidského života až za hranice jeho omezeného života individuálního a staví ho nad zájmy vlastní a sobecké ve prospěch ideje vyšší, společensky hodnotnější, vznešenější a krásnější.“*³³

Masaryk chtěl náboženství, které poskytne člověku útěchu, naději a lásku. Masaryk kritizoval náboženství, ale přesto věřil v Boha a nesmrtelnost duše. Víra v Boha byla pro Masaryka pouhou vědeckou hypotézou, Masaryk si pod slovem Bůh představil něco osobního, a proto je jeho Bůh jiný než Bůh teologie. Masaryk přijímal theismus, ale tuto

²⁹ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 13-14.

³⁰ Zavadskij, S. *Život a dílo T. G. Masaryka*, s. 11.

³¹ Pasák, T. *Život a dílo Tomáše Garrigua Masaryka*, s. 5.

³² Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 40-42.

³³ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 43.

víru podrobil rozumu a zkušenostem. Jako věřící uznával i existenci a nesmrtelnost duše, přestože to nedovedl rozumově vysvětlit. Podle Masaryka není hypotéza o nesmrtelnosti duše v rozporu s biologií, psychologií a vědou. Masaryk byl deterministou, ale nevylučoval svobodnou lidskou vůli. Věřil v Prozřetelnost, v sílu, která řídí svět, lidstvo a předurčuje náš život. Podle Masaryka není historie národů náhodná, ale vyskytuje se v ní určitý plán Prozřetelnosti. Tento plán musí historikové a filozofové najít a poznat.³⁴

Podle Masaryka by jsme měli následovat učení Ježíšovo. Ježíš byl pro Masaryka Prorok, nejlepší učitel náboženství a mravnosti. Ježíš o svém náboženství nepsal, on ho žil. Podle Masaryka nemůžeme ignorovat Ježíšovo učení, ale naopak ho musíme naplnit a doplnit. Masaryk chtěl oddělit náboženství od veřejnosti. Věřil, že náboženství patří do vnitřního a soukromého života každého z nás. Jen tak můžeme poznat jeho mravní podstatu a naučit se nábožensky žít. Přestože Masaryk ze svého náboženství vyloučil mystiku, rozlišil mezi náboženstvím a theologií a trval na vědeckém základu, byl stoupencem synergismu, součinnosti s Bohem. Podle Masaryka máme být mravní, odpovědní za způsob a obsah svého života a pracovat na spáse duše.³⁵

Masarykovi názory ohledně náboženství se nelíbily katolíkům, ti pokládali Masaryka za nebezpečného odpůrce, kterého je potřeba odstranit. A tak roku 1906 nastal soudní proces, kde na jedné straně stál Masaryk a na straně druhé 308 katechů, kteří obvinili Masaryka ze zločinu rouhání se náboženství.³⁶ Masarykovi hrozilo, že bude zbaven profesury a vyloučen ze všech rakousko-uherských univerzit. Před procesem si předseda soudu přečetl článek od W. E. Schmidta, evangelického faráře a bývalého Masarykovo studenta, ve kterém o Masarykovi psal jako o novátorském náboženském mysliteli. Masaryk byl tedy osvobozen.³⁷

O rok později slavil Masaryk další vítězství. V listopadu 1907 se konal katolický sjezd ve Vídni. Zde vídeňský starosta doktor Lueger prohlásil, že církev má dostat pod kontrolu veškeré školství, zejména univerzity. Masaryk obratem podal parlamentu návrh, ve kterém apeluje na vládu, aby slíbila, že bude ochraňovat svobodu učení, učitelů, víry a svědomí. Návrh byl přijat. Roku 1908 vystoupil Masaryk na obranu profesora Wahrunda, tehdejšího profesora církevního práva na univerzitě, který měl být zbaven svého úřadu. Wahrund napsal brožuru, ve které kritizoval církev. Po Masarykově projevu v parlamentu, bylo Wahrundovi jeho dřívější postavení navráceno.³⁸

³⁴Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 43-45.

³⁵Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 40-46.

³⁶Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 27.

³⁷Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 23-24.

³⁸Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 27-28.

4 MASARYK A FILOZOFIE

Masarykovým vztahem k filozofii se zabývala řada autorů³⁹ Sám Masaryk nebyl filozofem v pravém slova smyslu, jeho filozofie je sice jednotná a harmonická, ale není uspořádána uceleně a souborně. Masaryk svoji filozofie vyjadřoval v názorech na náboženství, mravnost, lidskost a demokracii.⁴⁰

Podle Masaryka máme každý svoji filozofii, neboť každý z nás touží po pevném, jistém a vlastním poznání. Masaryk vycházel z Platóna a pozitivizmu Augusta Comteho. Přes Comteho pozitivizmus, který považuje nadsmyslové poznání říše za nemožné a pro život zbytečné, se Masaryk dopracoval ke svému filozofickému myšlení, které bylo nazváno realismem. Svými filozofickými názory se Masaryk přibližuje německému filozofovi Kantovi, jehož filozofie je také vybudována na základě rozumu.⁴¹

Masaryk nebral člověka jen jako bytost rozumovou, vždyť člověk má také city, srdce a vůli. Masaryka filozofie je založená na vědeckém základě, ale za podklad všeho považoval pravdu, věčnost a skutečnost. Masarykova filozofie měla vyhovovat každodennímu životu člověka, měla to být filozofie pro praktický, skutečný život. Ve své filozofii klade Masaryk důraz na člověka a jeho společnost, rodinu, národ a lidstvo.⁴²

Masaryk byl odpůrcem filozofií, které neměly nic společného s praktickým životem a které svými myšlenkami a záměry odváděly pozornost od skutečného života. Masaryk takovou to filozofii označoval pojmem scholastická, neboť byla dobrá pouze do škol.⁴³

Masaryk nechtěl vytvořit novou koncepci filozofie, zabýval se spíše praktickou stránkou filozofie. Svoji filozofii vytvářel tak, aby byla skutečnou hodnotou pro život, aby se stala mravním základem lidského bytí a jeho oporou. S použitím jeho filozofie by měl každý nalézt pravdivý základ a podstatu věci. Masaryk svým myšlením navazuje na tradici Mistra Jana Husa a stejně jako Hus se i Masaryk setkává s nepochopením od společnosti.⁴⁴

Masarykův realismus představuje filozofii, která je smířená s věčným názorem o světě, o životě a která neřeší nadpřirozené a pomyslné záhady. Řešení těchto záhad přenechává náboženství a víře. Ačkoli Masarykova filozofie nezkoumá podstatu a obsah

³⁹ Opat, Machovec, Nový, Stark.

⁴⁰ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 36-39.

⁴¹ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 36.

⁴² Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 36-37.

⁴³ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 37.

⁴⁴ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 37-38.

náboženství, nechává prostor otázkám ohledně víry. Masarykova filozofie má ovládat celý kolektivní život, má zasahovat do všech složek lidského života. Základním tématem Masarykovi filozofie je humanita, lidskost, která má být součástí života.⁴⁵

Masarykova filozofie působila na své příznivce v několika směrech. Jeho filozofie byla chápána jako filozofie vědecká, racionalistická. Lidé v jeho pojetí filozofie viděli zbraň proti iracionalismu a mystice. Jeho filozofie byl též považována za demokratickou, tedy takovou, která stojí proti absolutismu, aristokratismu, násilnictví a autoritářství.⁴⁶ „Hlavně však působila tím, že byla pokládána za filozofii humanistickou, filozofii pro člověka a jeho život.“⁴⁷

Masaryk zastával názor, že filozofie má zkoumat celý vesmír tak,⁴⁸ „aby jednotné soustavě vesmírné odpovídal jednotný názor vědecký.“⁴⁹ Když se Masaryk pokusil spojit filozofii se speciálními vědami a učinit ji tak vědeckou, poznal, že filozofie ztratila svůj specifický předmět zkoumání. Filozofie má být souborem všech věd, souborem metodickým a soustavným, má být všeobecným vzděláním vědeckým, má sloužit jako nástroj vědy. Za hlavní poslání filozofie považoval Masaryk funkci světonázorovou, filozofie má být světovým názorem, má vysvětlit všechny záhady, které se vyskytují v lidském rozumu, a dohlížet na jednání jednotlivců a společnosti. Tímto přístupem dochází Masaryk k určení filozofie jako metafyziky. Masarykovu filozofie nelze tedy považovat za vědeckou, jedná se o volnou spekulaci s empirickými poznatky věd a začíná tam, kde věda končí.⁵⁰

Podle Masaryka byly filozofické soustavy budovány vždy na abstraktivních vědách a na vědách konkrétních a praktických má být založen vědecký světový názor. Podle Masaryka nám abstraktní vědy umožňují poznání zákonů, vědy konkrétní zase poznání jednotlivin a vědy praktické se zabývají účely. Z toho vyplývá, že hlavním předmětem filozofie má být poznání jednotlivin a účelů. Za hlavní prostředek vědeckého kauzálního výkladu světa považuje Masaryk zákony. Lze tedy říci, odklánil-li se filozofie od poznání zákonů, připouští tím nemožnost filozofie jako vědeckého výkladu světa. Masaryk souhlasí s Comtem a jeho empirickými představami o nejjobecnějších zákonech světa, ale nesouhlasí s jeho tezí, že lze redukovat výklad světa na několik základních, empiricky získaných zákonů. S poznání jednotlivin je to obdobné. Masaryk chce vybudovat světový

⁴⁵ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 38-39.

⁴⁶ Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 79.

⁴⁷ Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 79.

⁴⁸ Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 79.

⁴⁹ Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 79.

⁵⁰ Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 79-80.

názor z věd konkrétních a praktických. Poznání účelu je totiž všeobecná souvislost mezi jednotlivinami, poznání jednotlivin se musí spojit s výkladem jejich smyslu. Hlavní náplní Masarykovi metafyziky je tedy účel. Filozofie se stává teleologií, naukou o účelném uspořádání světa, o jeho smyslu, o smyslu dějin a lidského života.⁵¹

Vlivem Emanuela Rádla se Masarykova filozofie přesouvá od výkladu světa, jeho podstaty a vývojových zákonů, k úvahám o jeho smyslu. Masaryk postupně přechází od teoretického pojetí filozofie k filozofii praktické, tj. k etice, nauce o životních účelech. Hlavním bodem jeho filozofie se tak stává etika.⁵²

Předmět věd abstraktních a konkrétních stanovuje kritický rozum, u věd praktických je předmět určován lidskými touhami, kde rozhodující úlohu hraje cit.⁵³ „*V životě cit stanoví účely a rozum jim hledá prostředky.*“⁵⁴

4.1 Humanita

Lidskost považoval Masaryk za základ mravnosti. Když Masaryk mluvil o lidskosti, mluvil o upřímné lásce člověka k člověku, národa k národu. Lidskost nebyl pro Masaryka jen nějaký sentimentální cit, ale činorodá vůle, která má zlepšit poměry lidí na světě a pomoci ke sblížení všech lidí. Masarykovu humanitu lze tedy chápat jako aktivní sílu, která bojuje vůči zlu, bezpráví a násilí. Lidskost neznamena trpět v zájmu druhých či snášet křivdu, ale usilovat a domáhat se vlastních nároků rovnoprávnosti a rovnocennosti. V zájmu lidskosti je povolena i válka, ale jen válka obranná, neboť potlačení národů je hříchem proti lidskosti.⁵⁵

Pro Masaryky je humanita přísnou životní etikou, která má zasahovat do společenského života a má být uskutečňována spravedlností. Zdrojem humanity je u Masaryka náboženská rovnost lidí. Nesmrtelnost duše je základem lidského poměru člověka k člověku. Podle Masaryka nosíme nesmrtelnosti v sobě už za svého života, a tak je nesmrtelná duše nesmrtelné duši rovna. A z této rovnosti duší plyne rovnost lidí a humanita. Masaryk nebyl první, kdo přišel s myšlenkou humanity, navazoval na husity, J. Á. Komenského, Petra Chelčického, Josefa Dobrovského a další.⁵⁶

⁵¹ Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 81.

⁵² Nový, L. *Filozofie T. G. Masaryka*, s. 82.

⁵³ Opat, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*, s. 66.

⁵⁴ Opat, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*, s. 66.

⁵⁵ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 47-50.

⁵⁶ Jarolínek, A. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*, s. 47-50.

5 MASARYK A RUSKO

Ruskem se Masaryk zabýval již od svého dětství. Už jako dítě poslouchal příběhy z ruské kampaně roku 1849, kterou rodina na Slovensku zažila. Na Rusku ho také zaujalo vyprávění o svatyních a zázracích, nechápal, jak se v nekatolické zemi mohou dít zázraky, a nedokázal pochopit církevní schizma. Když roku 1863 vypuklo polské povstání, stál Masaryk na straně Poláků. Ale o Rusko se nepřestal zajímat. Čtením falešných rukopisů ve škole se Masaryk dostal ke studiu ruštiny. Jelikož v té době nebyly ruské knihy, opatřil si překlady a začal se takto vzdělávat o Rusku.⁵⁷ Za svůj život navštívil Masaryk Rusko několikrát. Při návštěvě v letech 1887 a 1888 se setkal i s Tolstým. Masaryk Tolstého oceňoval jako umělce, i když se s ním v mnohém neshodl.⁵⁸

5.1 Slavjanofilství

Původní význam slova slavjanofilství znamená lásku ke slovanskému písmu. Autorem je Šiškov, který prohlásil slovanský církevní jazyk za kořen a podklad ruského lidového jazyka, církevním jazykem se tedy stala církevněslovanská abeceda a s ní též církevní smyšlení.⁵⁹

Za zakladatele slavjanofilství je považován Ivan V. Kirejevskij, který formuloval slavjanofilské názory z hlediska filozofie nejhluběji a nejvšeobecněji. Kirejevskij byl stoupencem západnického směru.⁶⁰

Kirejevskij vnímá dopad francouzské revoluce na Evropu pozitivně. Podle něj přinesla návrat k náboženství a nábožnosti, kterou chápe jako sílu společenskou, která spojí lidi. Náboženství u něj není jen pouhým obřadem a vnitřním přesvědčením, ale pokládá ho za duchovní souhlas celého národa, a tento souhlas musí být vidět ve všech projevech společenského života. Kirejevskij pokládá novou evropskou vzdělanost za přirozený vývoj a zdokonalení antické vzdělanosti, doplněné křesťanstvím. Ruskou církev a křesťanství kritizuje za to, že ačkoliv byla čistější a světlejší než církev římská a katolicismus, nebyla natolik silná, aby pronikla do života, státu, vzdělání, umění a hospodářství. Naopak chválí

⁵⁷ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 9.

⁵⁸ Polák, S. *Tomáš Garrigue Masaryk*, s. 18.

⁵⁹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 181.

⁶⁰ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 182.

Petra a Kateřinu, že Rusko vkloubili do Evropy, a obrací se proti všem národnostním šovinistům, kteří chtěli oddělit Rusko od Evropy.⁶¹

Masaryk poukazuje na to, že Kirejevského filozofie dějin má různé mezery (schází rozbor ruského čistějšího a světlejšího křesťanství), jedná se spíše jen o náčrt.⁶²

Vlivem své ženy a studiem řecké církve se Kirejevskij stále více přiklání k pravoslaví a jeho úvahy z let 1852 a 1856 jsou již psané v duchu tohoto směru. V těchto úvahách píše o rozdílech Ruska a Evropy, přiznává, že Rusko má v pravoslaví oporu pravé víry, Bohem zjevenou náboženskou pravdu. Na základě víry a církve je i vzdělanost různá, v Rusku vládne filozofie starých řeckých církevních otců a v Evropě převládá scholastika a protestantská filozofie.⁶³

Podle Kirejevského schizma Byzanci kulturně oslabilo, ale nedokázalo ji zničit nábožensky. Z Byzance se do Ruska tedy dostalo pravé křesťanství a základy pravé vzdělanosti. Rusko nebylo vzdělané tak jako Římané, předtím než přijalo křesťanství, a proto mohlo přijmout křesťanství lépe a zachovat ho v původní podobě. Spolu s křesťanstvím přišly do Ruska i mravy a křesťanský ráz:⁶⁴ „*Rus je pravým a skutečným opakem Římana- křesťanská pokora Rusova opak římské zpupné pýchy.*“⁶⁵ Sám Kirejevskij ale uznal, že čisté křesťanství zachovává už jen lid, mužik.⁶⁶

5.2 Lev Nikolajevič Tolstoj

Tolstoj se narodil 28. srpna 1828 ve vsi Jasná Polana. Matka mu zemřela, když byly Tolstému dva roky. Po matčině smrti vychovávala Tolstého a jeho tři sourozence (2 bratry a jednu sestru) příbuzná Taťána Alexandrova Jergolská.⁶⁷ Taťána na Tolstého velmi zapůsobila, svým jednáním a činy rozvíjela v chlapci lásku k lidem. Když je Tolstému devět let umírá mu otec. Později Tolstoj vzpomíná, že to byla právě otcova smrt, která v něm vzbudila náboženskou pokoru a vyvolala otázky život a smrti. Po otcově smrti se Tolstoj i se svými sourozenci stěhuje ke své babičce, otcově matce. Babička během roku umírá a sourozenci Tolstí jsou poslání k otcově sestře Osten –Sakenové. Jejich teta byla

⁶¹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 183.

⁶² Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 183.

⁶³ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 184.

⁶⁴ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 186.

⁶⁵ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 186.

⁶⁶ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa I.*, s. 186.

⁶⁷ Houška, V. *L. N. Tolstoj*, s. 7.

velmi zbožná, četla životopisy svatých, rozprávěla s poutníky, mnichy i jeptiškami. V Tolstém se tak může dále pod dohledem tety, rozvíjet potřeba nesobecké lásky, kterou tam zasadila Taťána. O tři roky později umírá a Tolstoj se musí rozloučit s další milovanou osobou. Výchovy se nyní ujímá Pelageja Iljinična Juškovová, opět sestra ze strany otce. Tady Tolstoj poznává úplně jinou výchovu. Teta je také nábožensky založená, ale její víra je povrchní. Jediné, co jí zajímá jsou večírky, a snaží se i chlapce vtahovat do víru velkosvětského života Kazaně, kam své svěřence převezla.⁶⁸

Tolstoj studoval fakultu východních jazyků, toužil se stát diplomatem. Univerzitní městský život plný radovánek mu ale nesvědčil, staral se více o zábavu než o studium, a tak musel z univerzity odejít. Přešel na právnickou fakultu. Tady se seznamuje s díly J. J. Rousseaua, kterými je přímo nadšen. Píše své první filozofické pojednání, touží po sebevzdělávání a vědeckém tvoření. Ani studium na právnické fakultě Tolstého neuspokojovalo, a tak univerzitu opouští a vrací se do Jasné Poljany. Zde si sepisuje pravidla, podle kterých chce žít, bohužel se nedaří tyto pravidla plnit. A tak se u něj střídají chvíle, kdy se nemůže od knih odtrhnout, což vyvolává nové otázky bez odpovědí, snaží se též zdokonalit tělo, mravy a vůli, ale vytoužená vnitřní rovnováha se nedostavuje, s chvílemi, kdy celé dny jen hraje karty a účastní se honů. Tolstoj si kromě těchto pravidel také předsevzal, že zlepší život svých sedláků. Když v roce 1851 přijede na dovolenou jeho bratr Nikolaj, důstojník kavkazské armády, nachází svého bratra nešťastného, osiřelého a vysíleného lety chaotického života. Nikolaj se rozhodne bratrovi pomoci a přemluví ho, aby vstoupil do armády.⁶⁹

Tolstoj odjíždí na Kavkaz, kde začíná psát svoji první povídku *Dětství*. O rok později je povídka dokončena a vychází v měsíčníku *Sovremennika* (Současník). Povídka slaví u čtenářů veliký úspěch, a tak redaktor Někrasov vybízí Tolstého, aby napsal pokračování. Tolstého druhé dílo *Statkářovo jitro*, o zlepšení života nevolníku, zůstává nedokončeno. To ale už Tolstoj pracuje na nové povídce a sotva ji dokončí začíná psát další. Velkého úspěchu z tohoto období dosáhly tyto díla: *Kácení lesa*, *Útok* a *Chlapectví*. Po čase vojenský život Tolstého omrzl a rozhodl se, že z armády odejde. V listopadu 1853 car Mikuláš I. vyhlašuje válku Turecku, Tolstoj zůstává v armádě a svému bratrovi píše, že je šťasten, že může žít v tak slavné době. V této době vznikají díla *Jinošství* a *sevastopolské povídky*.⁷⁰

⁶⁸ Nešpor, P. *L. N. Tolstoj*, s. 7-9.

⁶⁹ Houška, V. *L. N. Tolstoj*, s. 7-8.

⁷⁰ Houška, V. *L. N. Tolstoj*, s. 8-10.

Po pádu Sevastopolu odchází 26 letý Tolstoj do Petrohradu. Zde vstupuje do spisovatelského kroužku spolupracovníků *Sovremennika*. Ze začátku se se svými spolupracovníky účastní společenských večírků, časem se stává opozičníkem všeho, co bylo tenkrát všeobecně přijímáno a obdivováno. V lednu 1857 odjíždí do ciziny. Při návštěvě Paříže je svědkem poprav a zjišťuje, že dobré a špatné není to, co dělají lidé, ale to, co cítí svým srdcem. Poté je přítomen scéně, kdy potulný hudebník žádá od panstva odměnu za poskytnutou zábavu. Všechny tyto příhody zapůsobí na Tolstého a opět se ptá po smyslu života a smrti.⁷¹

Po návratu do rodné vesnice, se Tolstoj věnuje učitelskému povolání v selské škole. Pedagogický systém se mu zdá nedokonalý, a proto roku 1860 odjíždí, aby se naučil, jak vyučovat. Při pobytu ve Francii umírá jeho bratr Nikolaj a Tolstoj poprvé hledí na smrt s bratrským citem a rozumem. Na svých cestách se setkal s vynikajícími evropskými pedagogy (Diesterweg, Auerbach.) Po návratu do Jasné Poljany zakládá odborný časopis *Jasnou Poljanu*, ve kterém prezentuje své pedagogické myšlenky.⁷²

Tolstoj začíná pociťovat touhu po rodinném životě, za svou manželku si vybral Sofii Andrejevnu a dne 23. září 1862 vstoupili do svazku manželského v kremelském dvorním chrámu. Manželství vydrželo 48 let. Byl to šťastný svazek než se u Tolstoj rozvinula náboženská krize. V prvním roce manželství dokončil *Kozáky*, povídku, kterou začal psát před deseti lety. Poté se sedm let věnoval psaní svého největšího díla *Vojna a mír*. Roku 1869 toto dílo dokončil a vrací se opět k pedagogice. Nejenže sestavil čítanku, ještě ve svém domě zřídil školu, kterou navštěvovalo 35 dětí. Učitelem byl buď Tolstoj sám, nebo někdo z jeho rodiny.⁷³

Šťastnou náhodu se Tolstému do ruky dostala kniha Puškinových povídek a Tolstoj okouzlen úvodní větou, kdy Puškin přistupuje hned k věci bez dlouhých úvodů, napsal ještě ten den první větu *Anny Kareniny*. Práce na tomto díle mu trvala čtyři roky, až do roku 1887. V díle *Anna Karenina* popisuje čtenářům vlastní manželský život a v postavě Levina svůj vnitřní vývoj.⁷⁴

Rok 1887 je také počátek krize. Stále častěji se Tolstému vracely otázky, na které potřeboval odpovědi. Ačkoli měl Tolstoj dobrou, milující ženu, krásné děti, veliké jmění a slavné jméno cítil, že nemá pevnou půdu pod nohama a že nemá důvod žít. Odpovědi našel v prostém lidu, kteří žijí v klidné práci a při umírání děkují Bohu za dobrý život.

⁷¹ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 11-13.

⁷² Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 13-14.

⁷³ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 15-20.

⁷⁴ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 21.

Život pracujícího lidu je pravým životem a jejich víra je smyslem věčnosti. Tolstoj je pohlcen náboženstvím, ale jeho rozum odmítá církevní dogmatiku, vystupuje proto z církve, a píše Kritiku dogmatické teologie. Po odchodu z církve, se Tolstoj pustí do studia čtyř evangelií. Poté napíše spis *V čem je má víra*, který obsahuje nové učení Kristovo, které shrnul do pěti přikázání: nehněvat se, nesmilnit, nerouhat se, neprotivit se zlému a nebýt nikomu nepřítelem. Tolstoj věří v Kristovo učení, věří, že lze dosáhnout blaženosti, když všichni lidé budou plnit toto učení. V jeho dílech *V čem je má víra*, *Co máme dělat?*, *Království boží ve vás* a *Co je to umění?* najdeme Tolstého náboženské a sociální názory.⁷⁵

Tolstoj našel víru a vytvořil novou morálku, měl by tedy dosáhnout spokojenosti, ale opak byl pravdou. Tolstoj obviňuje manželství, že mu brání v úplném rozvinutí jeho náboženských idejí. I ve svých dílech *Smrt Ivana Iljiče* a *Kreutzerova sonáta* vystupuje proti zažitě společenské morálce a manželství. V *Kreutzerově sonátě* rozebírá Matoušovo evangelium a dospívá k popírání manželství. Podle Tolstého nemůže být křesťanským ideálem manželství, neboť smyslná láska (manželství), je službou sobě a z křesťanského hlediska tedy hříchem. Pohlavní život je pro Tolstého výrazem zlem, které je nutno potlačit.⁷⁶

Na počátku 20. století se zvyšuje odpor ruského lidu proti útlaku carismu a Tolstoj svými výroky bije do carské vlády, do socialistů i liberálů. Vláda by proti Tolstému ráda zasáhla, ale nemůže, protože Tolstoj je spisovatelem, kterého zná a ctí celý svět, udělí mu tedy důtku. Tolstoj je vykázán svatým synodem z církve, je označen za kacíře a odpadlíka od víry, a má být každý rok proklet ve všech kostelech ruského impéria.⁷⁷

Za Tolstým se do Jasně Poljany vypravil i T. G. Masaryk a odešel velmi zklamán. Tolstoj se mu chlubil, že pil z infikované sklenice syfilitikovy, aby ho neponížil a neurazil. Masaryk se nad tím zamýšlí, proč raději neočistí své sedláky od této nákazy. Poté Tolstoj opět vykládal svou víru o oprostění se a žití jako mužík. A Masaryk se ho ptá, proč tedy bydlí v tak krásném domě a proč vedou jeho sedláci bídny život. Masaryk vytýkal Tolstému, že provolává askezi a přitom kouří jednu cigaretu za druhou. A zatímco Tolstoj má na výběr, mužík žije chudě, protože je chudý, a ne proto, že chce být asketou.⁷⁸

Tolstoj stále touží žít křesťanským životem a v červenci roku 1910 se rozhodne k odchodu z rodinného domu. Na rozloučenou napíše dopis, ve kterém své ženě píše, že

⁷⁵ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 22-25.

⁷⁶ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 25-26.

⁷⁷ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 28.

⁷⁸ Houška, V. L. N. *Tolstoj*, s. 7 – 34.29-30.

musí odejít, neboť ho ničí nesouhlas mezi jeho životem a vírou, že touží být sám. Tolstoj v dopise přiznává, že nemá odvahy jít se rozloučit osobně, neboť ví, že by ho prosby, nářky a spory donutily zůstat. Na konci svého dopisu prosí svoji ženu, aby ho za tento čin neodsuzovala. Nakonec se ale rozhodne zůstat a dopis má být jeho ženě předán až po jeho smrti.⁷⁹

Téhož roku 10. listopadu odchází Tolstoj nenadále z Jasné Poljany do kláštera v Šamardině, kde byla jeho sestra řeholnicí. Druhého dne nastupuje na vlak mířící do Kavkazu. Cestou onemocní a musí vystoupit na stanici Astapovo, zde v bytě přednosty 20. listopadu 1910 umřel.⁸⁰

⁷⁹ Houška , *V. L. N. Tolstoj*, s. 32-33.

⁸⁰ Houška , *V. L. N. Tolstoj*, s. 34.

6 TOLSTOJ V MASARYKOVĚ DÍLE

Masaryk váhal zda do svého díla zařadit L. N. Tolstého, podle Masaryka stojí Tolstoj stranou od ostatních spisovatelů, o kterých se ve svém díle *Rusko a Evropa* pojednával. Masaryk považoval Tolstého za osobitého, ani literárně nemůžeme o Tolstém říci z jakého předchůdce vychází, Tolstého nemůžeme spojit s žádným z jeho předchůdců a vrstevníků. Tolstoj stál stranou literárního proudu. Při pobytu v Petrohradě se sice stýkal s literáty, ale právě tato setkání ukázala rozdílnost jejich životů. Tolstoj žil na venkově odloučen od městského života, od literatury a literární společnosti. Tolstoj ve svých dílech zpracovává jen vlastní zkušenosti a zážitky. Rousseau zapůsobil na Tolstého a to již od patnáctého roku, kdy mu svými knihami pomáhal vytvářet povahu. Tolstoj byl od dětství vychováván v náboženské víře.⁸¹

6.1 Ateismus – sebevražda

Tolstoj byl vychován v církevním náboženství, ve škole ale svoji víru ztratil, v důsledku stálého vědeckého objasňování věcí. Tolstoj tedy ztratil svůj teologický názor, morálku a církevní náboženství. Když mu bylo jedenáct let, přítel mu pověděl, že Bůh neexistuje. Tolstoj tomu nevěří, ale tato zpráva ho zaujala. Po ztrátě náboženství se stává nešťastným a nespokojeným. Univerzitní život, vojenský život, společnost žen, pití a karty mu krátí čas, ale uvnitř je stále nespokojený. Jeho literární práce slavily úspěchy, ale Tolstoj stále cítil vnitřní neklid. Střídavě pobýval na venkově, kde si užíval klid a mír vesnického života, a střídavě ve městě. Ani cesty do zahraničí, sňatek a následný rodinný život mu nezabezpečily klid. Tolstoj věděl a cítil, že příčina jeho trápení je ztráta náboženství. Ztráta náboženství zapříčinila jeho pocit strachu, osiřelosti a osamocení. Tolstoj věděl, že nemůže bez Boha a náboženství žít.⁸²

V této chvíli ovlivnilo Tolstého několik událostí. Nejprve byl svědkem trestu smrti vojáka, který udeřil svého nadřízeného. Poté na Tolstého velmi zapůsobil hlad v samarské gubernii a roku 1881 smrt cara a odsouzení teroristů. Tyto zážitky mu ukázaly jediné a to smrt. Podle Tolstého je nutné strach před smrtí a smrt překonat. Tolstoj ve svých dílech

⁸¹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s.289-230.

⁸² Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 291-292.

zobrazuje smrt často a v různých formách. Po letech pochybování a zoufalství došel Tolstoj k závěru smrt nebo život, sebevražda nebo Bůh.⁸³

I ve svých knihách píše o sebevraždě jako o důsledku zoufalství, poprvé v roce 1856 v díle Markérových zápisky. V díle se zabývá osudem Levina, kterého ani studium největších filozofů nedovedlo uchránit před myšlenkou sebevraždy. Tolstoj zde ještě více zdůrazňuje Dostojevského formuli sebevraždy ateismus = smrt, sebevražda. Levin nedokáže bez Boha žít, ačkoli je šťastně ženatý a má dítě, na rozdíl od Ivana Karamazova, který je svobodný a osamělý, a přesto je to Levin, kdo pomýšlí na dobrovolné ukončení svého života.⁸⁴

Tolstoj našel záchranu v ruském mužikovi. Tolstoj vidí, že milióny lidí nepáchají sebevraždy, ani když jim život přináší žal a neštěstí. Tolstoj si uvědomujeme, jak je sedlák spokojený a klidný, i když žije v bídě, jak trpělivě snáší nemoc a že se nebojí smrti. A tak Tolstoj dochází k závěru, že musí získat ten životní klid sedláka, a svého vlastního dětství. Podle Tolstého sedlák snáší život, takový jaký je, protože je věřící. Z pozorování chudých, prostoduchých nádeníků se Tolstoj dostává k podstatě náboženství – náboženství je vztah k Bohu, nejedná se o víru v nepostižitelný svět, náboženství má ten, kdo pochopil smysl lidského života, náboženství je síla, která působí, že člověk sama sebe nezapomene, nýbrž žije a zůstává zdravý. Chudoba, nemoc a smrt, tohoto zla se vzdělaný člověk nejvíce bojí, a právě tímto strachem usmrcuje člověk sám sebe. Náboženství sedláků naopak zachovává život. Z tohoto pozorování vyvozuje Tolstoj závěr, že Bůh je život a život je Bůh.⁸⁵

Levin se tedy stane mužikem, nebo se mu pokusí alespoň přiblížit. Touží dosáhnout mužikovy spokojenosti, naivity a radosti ze života, touží překonat svůj subjektivismus a individualismus a po vzoru mužika se objektivizovat, přiradit a podřítit své Já lidem. Je to právě individualismus a subjektivismus, co nutí Levina k sebevraždě. Svoji záchranu vidí v mužické víře, ve víře v církvech, v Cara a v Bohu. Vzhledem k dřívějšímu Levinovu studiu filozofů, už nemůže věřit, tak jako věří mužik. Levin chce jen mužikovu víru bez jejího obsahu, chce jen působení této víry.⁸⁶

Ale ani mužik není uchráněn před zoufalstvím a sebevraždou. Zatímco sebevražda bývá na vesnici vzácná, vražda není ojedinělým jevem. Ve svém díle Kozáci popisuje Tolstoj přírodní lidi v jejich oddanosti k přírodě a zároveň ukazuje, jak tito lidé nezabíjejí

⁸³ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 292-293.

⁸⁴ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 291-293.

⁸⁵ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 293.

⁸⁶ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 293-294.

jen zvířata na lovu, ale také jak se vraždí mezi sebou bez výčitek svědomí. Dříve Tolstoj provolával nezabiješ se, v důsledku zabíjení a vraždění upravil svůj výrok na nezabiješ.⁸⁷

6.2 Panteismus

Tolstého náboženské cítění a myšlení lze označit jako panteismus. Tolstého panteismus vychází z Schellinga, Hegela a německé filozofie vůbec. Kavkaz na Tolstého mocně zapůsobil, protiklad roviny a stepí jeho vlasti a jižnější podnebí. Ve svém díle *Kozáci* popisuje působení přírody, cítí se jako bytosti, které ho obklopují, a splývá s přírodou. Takto pojatý panteismus je objektivistický. S postupem času už Tolstoj nepojímá panteismus tak naturalisticky, ale spíše nábožensky a eticky. Tolstoj chápe přírodu a vše, co žije jako život, a tímto životem překonává smrt a strach před smrtí. Tolstoj ve svých dílech popisuje nesmrtelnost a nezrušitelnost života, v díle *Dětství* líčí matčinu smrt, kdy ale matčina láska k manželovi a dětem je cit, který je tak silný, že nikdy nezanikne. Tolstého panteismus ruší protiklad mezi ty a já, ztrácí se pocit nesnesitelné osiřelosti a osamělosti, mizí též zoufalství, člověk se znovu vrací k životu.⁸⁸

6.3 Teologie – racionalismus – pravda

Masaryk označil Tolstého za vědeckého diletanta, neboť nepochopil, že vědeckost spočívá v osvojení si vědecké metody. Tolstoj měl pokřivený postoj k vědě, k lékařství, odsuzoval ruskou profesorskou vědu, ruskou univerzitní vědu, polovičatost a polovzdělání. Tolstoj byl panteistou, ale zdůrazňoval agnosticismus. Tolstého hlavní úsilí směřuje k praktickému, náboženskému způsobu života. Stejně jako Kant redukuje náboženství jen na morálku.⁸⁹

Tolstoj již jako chlapec kritizuje nemožnost církevního katechismu a zjišťuje, že církevní ortodoxie je vadná. Tolstoj je ale náboženské povahy a proto se k církevnímu učení vždy vrací, i když ho některé její stránky odpuzují a vyzývají k ironii. Tolstoj se hned nevzdal způsobů z církevního života. V jeho povídku *Rodinné štěstí* se modlí muž i

⁸⁷ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 294-295.

⁸⁸ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 295- 296.

⁸⁹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 296-297.

žena, v Anně Kameninové se modlí už jen Levin a v povídce Tři smrti ukazuje zbytečnost molitby, která stejně nedokáže změnit koloběh přírody.⁹⁰

Tolstému tak zbude jen etická, subjektivní stránka molitby. Tolstoj přijímá radikální pokrokovou protestantskou teologii a její kritika evangelií. Vzdá se Starého zákona, apoštolů, Skutků apoštolských, zjevení Nového zákon, příběhů o zázracích a všeho nadpřirozeného. Tolstoj nebere evangelia z historického hlediska, ale staví se k nim logicky a racionalisticky, je sice nepřitelem církve, ale Písmo svaté přijímá bez ohledu na jeho historii.⁹¹

Tolstého racionalismus se projevuje i v jeho náboženství a teologii. Pro Tolstého je praktický a teoretický rozum nejvyšším soudem všeho vědění, poznání a chtění, ačkoli toto tvrzení nikdy neobjasnil noeticky. Tolstého objasnění spočívá na základě selského rozumu, je to pro něj vnitřní hlas svědomí, hlas panteistického Boha v člověku.⁹²

Tolstoj svoji filozofii, náboženství a umění podřídil pravdě. Hledá pravdu, chce ji a žije pravdou. Ve svých dílech popisuje svůj boj, porážky i vítězství. Tolstoj je zastáncem pravdy, pod něj bychom neměli lhát ani lidem ani sami sobě. Také bychom měli projevovat lítost a činit pokání. Tolstoj se stále snaží překonat svůj skepticismus a subjektivismus. Východisko nachází v Ježíšovi, nepokládá ho sice za nejvyšší a jedinou náboženskou autoritu, ale v jeho etickém učení a životě vidí řešení.⁹³

6.4 Náboženství humanity

Tolstoj studoval a porovnával zakladatele náboženství a náboženství samotné a došel k poznání, že podstatou všech náboženství je mír a láska. Ve svém díle V čem spočívá štěstí formuluje pět podmínek pozemského štěstí. První podmínkou je přímě spojení s přírodou, se zemí, s rostlinami a se zvířaty, tedy život na venkově, nikoliv ve městě. Druhou podmínkou je možnost konat práci, práci fyzickou a z vlastní vůle. Třetí podmínka pojednává o touze po rodinném životě. Čtvrtou podmínkou je laskavé jednání se všemi lidmi bez rozdílu hodnosti a národnosti. A poslední podmínkou je naděje ve vlastní zdraví a přání bezbolestné smrti. Jedná se sice jen o přání a požadavky, které už byly

⁹⁰ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 297.

⁹¹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 297.

⁹² Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 297-298.

⁹³ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 298.

vysloveny, přesto s nimi Tolstoj velmi mocně zapůsobil na lidstvo, neboť se těmito zásadami sám řídil.⁹⁴

Tolstoj pojímá svoji etiku a morálku nábožensky, tvrdí, že činy mají odlišný význam, jsou-li vykonány ze zvyku a utilitaristicky, nebo jsou-li vyjádřením náboženské ideje věčnosti. Náboženská morálka poskytuje jednotlivým činům a životu ojedinělé zabarvení, kterému propůjčuje jen vědomí věčnosti. Jedná se o osobitou, náboženskou vážnost a odstupňování hodnot. Jen ten, kdo žije ve věčnosti, kdo ví, že každý okamžik jeho života je již věčností, může dosáhnout správného odstupu od vlastních myšlenek, citů a činů, jedině takový člověk má správnou perspektivu, objektivnost. Podle Tolstého nemůže být etika bez náboženství, neboť už je v náboženství obsažena. Tolstoj zdůrazňuje, že cílem jeho náboženského úsilí je sloužit Bohu plněním jeho přikázání a vůle. Podle Tolstého je to právě služba Bohu, která pomáhá k blahu lidstva a jednotlivců mnohem lépe, než snaha o vlastní nebo cizí štěstí. Služba Bohu poskytuje lidem pocit jistoty a odstraňuje spěch a shon.⁹⁵

Tolstoj zobrazuje probuzení k životu a odlišné náboženské uvědomování. Popisuje rozmary ruské aristokracie, vypráví o lidech z lepší společnosti, kteří si krátí čas kartami, ženami a pitím, aby zaplnili tu vnitřní prázdnotu v sobě. Jsou to lidé, kteří nedokážou pochopit štěstí a proto se vrhají do nebezpečí, vyhledávají boj, války, jakékoliv vzrušení, které jim život dokáže nabídnout. V Tolstého podání smyslu náboženství, chápeme jeho náboženství jako náboženství života, života věčného.⁹⁶

6.5 Neodporování zlu

Tolstoj si přikázání lásky k bližnímu vykládá jako zásadu neprotivit se zlu. Masaryk je zase přesvědčen, že přikázání lásky a humanity vyžaduje, aby se zlu odporovalo. Masaryk tvrdí, že se musíme bránit proti násilí i bojem. Tolstoj říká, že my nesmíme bojovat proti násilí novým násilím, v tomto bodě Masaryk s Tolstým souhlasí, ale dále se jejich názory rozcházejí. Podle Masaryka není obrana násilí, jedná se sice o stejný fyzický akt, ale motiv se liší, je opačný. A motiv je to, co rozhoduje o povaze činu.⁹⁷

⁹⁴ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 299-300.

⁹⁵ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 300.

⁹⁶ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s.300-301.

⁹⁷ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 301.

Tolstoj považuje za násilí stát, válku a revoluci. Jeho nejvýznamnější díla jsou protiválečná (*Vojna a mír*). Tolstoj odmítá jakýkoliv druh boje, odmítá i Darwinovu teorii o boji o život a Marxovu teorii o třídním boji. Tolstoj touží dosáhnout svobody, ale té bude dosaženo jedině tehdy, když si lidé uvědomí, že násilí je nespravedlivé a neúčinné. Historie nás ale naučila, že i odpor, války a revoluce, mohou přinést něco dobrého.⁹⁸

Podle Masaryka je problém v netečnosti lidí. Lidé snášejí menší i větší násilnosti na sobě od svých blízkých a nic s tím nedělají, nezasahují proti násilníkům. Teprve tehdy, je-li útlak příliš hrubý, začnou se lidé stavět na odpor, ale brzy zase upadnou v linou pasivitu a indiferentismus. Masaryk soudí, že indiferentismus je nejhorší vlastnost, neboť lidé nezničí zlo v samém zárodku, ale dovolí, aby se dále rozvíjelo a rostlo. Tento indiferentismus je nutné překonat, aby se přikázání lásky k bližnímu konečně mohlo stát skutkem. Je nutná nová etika, která vyžaduje etickou iniciativu, energetickou obranu a ochranu proti násilí.⁹⁹

Tolstoj tedy tvrdí, že se nemá odporovat zlu, a vyžaduje dodržování tohoto pravidla od všech lidí. A Masaryk nad tím přemýšlí, jestliže láska k bližnímu zakazuje násilí, tak zakazuje násilí mě, tobě, jemu, tedy všem lidem. Máme povinnost lásku k bližnímu projevat, ale máme také právo tuto lásku požadovat od druhých. Masaryk chápe toto přikázání subjektivně, objektivně, individuálně a sociálně. Podle Masaryka se nemáme spoléhat jen na druhé, měli bychom pomáhat sami sobě, abychom druhé neobtěžovali, a hlavně by měl každý z nás bojovat proti násilí a zabránit prolévání krve. Sám Masaryk připouští, že je těžké bránit se v boji proti násilí, a přitom se sám násilí nedopustit.¹⁰⁰

Masaryk nebyl jediný, kdo nesouhlasil s Tolstého myšlenkou neodporování zlu. I Dostojevský bránil válku a argumentoval tím, že lidé táhnou do boje hlavně proto, aby chránili sebe a svou zem.¹⁰¹

⁹⁸ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 302.

⁹⁹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 302.

¹⁰⁰ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 302.

¹⁰¹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s.303.

6.6 Pokora – chudoba - askeze

Tolstoj vyzdvihuje křesťanskou ctnost pokory, neboť chápe křesťanství jako neodpírání zlu. Tolstoj chápe křesťanství asketicky. Na jedné straně Tolstoj doporučuje fyzickou práci, ale na druhé straně odmítá představy práce podle evropských měřítek, odmítá práci, která přináší majetek a komfort. Tolstoj pojímá práci eticky a nábožensky, nikoliv hospodářsky jak je zvykem. Evropskou práci označuje za krutou a staví proti ní asketické nepracování, zvláště náboženskou meditaci. Tolstoj přijímá asketický ideál chudoby a z tohoto stanoviska chápe moderní podnikavost, činnost průmyslovou a obchodní za nepřirozenou a abnormální. Tolstoj měří celý hospodářský život a potřeby lidí podle skromnosti mužikovy a kritizuje každý další požitek, který přesáhne hranici nutnosti.

102

Tolstoj označil křesťanství za všivé. Tolstoj pokládal i moderní čistotu za něco nepřirozeného, podle něj je možná jen tehdy, když jiní lidé pracují za nás, čistotnost hereček, polosvěta, způsobuje, že mužik má vši, ale na duši je mužik čistý, jen tělo má nečisté. Naopak civilizovaní lidé mají duši nečistou. Tolstoj po vzoru Rousseaua hlásal návrat k přírodě, Tolstoj tímto útekem od civilizace napodoboval mužika a jeho způsob života. Tolstoj se pozastavuje nad lidmi z Kavkazu, kteří milují to, co je jednouché, přirozené, přírodní, silné a odvracejí se od civilizovaného života ve městě. Když se stal Tolstoj křesťanem, přerostlo rousseauovství až do asketismu. Tolstoj prohlašoval oprostít se. Měl pravdu? Opravdu je mužik ve všem prostý? Proč Tolstoj předpokládá, že to, co je složité je nesprávné? Je přirozenější chodit pěšky než využívat železnici? Tolstoj se snaží napodobit učení Ježíšovo a jeho život, touží po duchovním životě. Podle Masaryka můžeme přijímat učení Ježíšovo, aniž bychom zavrhlí ostatní síly duchovní. Jestliže si zvolíme Ježíše jako vůdce v otázkách náboženských, neznamená to, že se musíme vzdát Koperníka, Newtona nebo Galileia v otázkách vědy. Ježíš nemůže být náš vůdce ve věcech politických, v umění a ve vědě.¹⁰³

¹⁰² Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 303.

¹⁰³ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 303-304.

6.7 Rodina –žena

V Tolstého díle *Kreutzerova sonáta* se projevuje jeho asketismus. Podle Masaryka chápe Tolstoj čistotu a cudnost za tělesné projevy, i pohlavní život mezi mužem a ženou pojímá materialisticky. Tolstoj rozlišuje mezi duchovní a fyzickou stránkou pohlavního aktu, ale život donjuanský přijímá jen fyzickou část, a tak vidí Tolstoj manželské spojení jako biologický akt. Tolstoj proto z biologického hlediska žádá, aby měl každý muž jen jednu ženu, chápe to jako preventivní opatření proti nezdrženlivosti. Tolstoj nebere v úvahu fakt, že manželství může a má být spojením nejenom tělesném, ale i duchovním. Správně Tolstoj pochopil, že manželství nemá zachránit muže. Tolstoj ukazuje, že manželský svazek a rodina nahrazuje individuální egoismus egoismem rodinným, eticky tedy neplní přikázání o lásce k bližnímu. Tolstoj dále odhaluje mravní a patologické důsledky nezdrženlivosti, jestliže manželství se stane pouhou legální prostitucí.¹⁰⁴

Tolstoj nepřekročil oficiální názory církve ani v otázce postavení ženy. Tolstoj nestaví ženu na stejnou úroveň jako muže. Tolstoj považuje ženu za něco méněcenného jak můžeme vypožorovat z jeho literárních děl. Ve svém díle *Vojna a mír* se Tolstoj pohoršuje nad chováním Soňy, která se odmítá vdát, protože nemůže mít toho, koho miluje. Tolstoj vyznává starý názor, podle kterého se poslání ženy omezuje pouze na úlohu matky rodičky.¹⁰⁵

6.8 Filozofie dějin

Ve svém díle *Vojna a mír* popisuje Tolstoj davové hnutí z hlediska psychologického a sociologického, a to na příkladu válek proti Napoleonovi. Podle Tolstého neřídí národy božstvo, velcí mužové, hrdinové, ale ani ideje a vlády. Davové hnutí napoleonských válek vzniklo bez přičinění a bez vedení, Tolstoj to přirovnává k rojení včel. Nejdříve šlo davové hnutí ze západu na východ a potom se směr otočil. I Napoleon jen jedna z včel, které se nechaly tímto hnutím strhnout. Podle Tolstého jsme bytostí dvojí povahy, naše individuální činy a rozhodnutí jsou svobodná, jsou uvážena a směřují k určitému cíli, ale naše masové projevy jsou determinovány zákony roje, davu. Lze tedy říci, že Napoleon nebyl původcem válek, ač se tak sám jistě cítil. Podle Tolstého

¹⁰⁴ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 304-305.

¹⁰⁵ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 306.

se jedná jen o nálepku, která dává události to správné jméno. Tolstoj využívá při své analýze Kantovo rozdělení člověka na bytost empiricky nesvobodnou, ale transcendentálně svobodnou. Člověk má tedy individuální vědomí, ale zároveň je i nástrojem všeobecných historických cílů lidstva.¹⁰⁶

Z Tolstého děl *Vojna a mír* a *Anna Kareninová* je patrné, že otázky o oboru filozofie dějin Tolstého zaujímaly. Tolstoj se zabývá podstatou dějinného procesu a pokroku, a již tehdy se vyjadřuje negativně vůči přehnanému historismu. Za tímto názorem si Tolstoj stál a potvrdil ho studiem Kanta, Schopenhauera a Nietzschem. Když Tolstoj našel náboženský základ v Ježíšovi, přijal také jeho učení v těchto otázkách, které říká, že se nemáme starat o budoucnost, má nás zajímat jen dnešek. Ještě v roce 1854, kdy psal *Chlapectví*, věřil v sílu pokroku, ale nyní v roce 1862 už pokrok odmítá.¹⁰⁷

Až rusko- japonská válka a ruská revoluce donutí Tolstého pozměnit svůj názor. V křesťanství se připravuje převrat, který má zárodky v době, kdy bylo křesťanství povzneseno na náboženství státní, stát a křesťanství jsou dva nesmiřitelní protivníci. Zkažené křesťanství, kdy na jedné straně byli panující a na straně druhé otroctví, se hroutí a na světlo se dostává pravé křesťanství, hlásající rovnost a svobodu všem. Porážka Rusů je pro Tolstého důkazem, že ruský stát upadá. V důsledku porážky si ruský lid uvědomil nespravedlnost a zkaženost státu, ruský lid poznal, že byl okraden o svobodné právo užívat půdu. Ruský lid je převážně zemědělský, a když člověk nemůže užívat půdu, stává se otrokem všech. Ruský lid jde tedy do revoluce s vědomím, že stát je špatný a že jim byla uloupena půda. Dojde k revoluci vesničanů, sedláků, ruský lid se vzdá státu a politiky, bude žít v míru, nebude se stavět na odpor násilníkům, jen ve svém nitru je neuzná a překoná toto utrpení pravým křesťanstvím.¹⁰⁸

Tolstoj a Rousseau věří, že člověk je od přírody dobrý. Tu zkaženost lidí má na svědomí civilizace vybudovaná na státě. U Tolstého se opět projevuje silný individualismus a obrana osobní svobody. Ve svém díle *Vzkříšení*, popisuje vnitřní proces obrození. Vrcholem Tolstého díla je pravidlo, že člověk determinuje vlastní svobodné rozhodnutí. Knižní hrdina Něchljudo teprve na Sibiři pochopí vlastní smysl života při čtení evangelií, kterému předtím nerozuměl. Nového života se mu dostává tím, že nově pochopil smysl života. Tolstoj své dílo zakončuje otázkou budoucnosti, teprve až budoucnost ukáže,

¹⁰⁶ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 312-313.

¹⁰⁷ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 313.

¹⁰⁸ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 314-315.

jak Něchljudov s tímto darem naloží. Na druhou stranu ale už víme, že Něchljuda bude dál žít podle Tolstého zásad.¹⁰⁹

Vzkříšení je psychologický a etický rozbor starého života. Tím, že nám Tolstoj neukazuje, jak bude jeho hrdina dál žít, prezentuje spíše starý život než nový. I sám Tolstoj je velmi závislý na svém starém životě, nedokáže nám ukázat, jaký by nový život mohl být, snadněji říká a ukazuje, jaký by nový život neměl být.¹¹⁰

Masaryk měl Tolstého velmi rád, své etické a náboženské názory formuloval právě nad přemýšlením o Tolstém, jeho životě a díle. Podle Masaryka spočívá Tolstého nedostatek v citění, nikoliv v myšlení. Tolstoj není jemnocitný člověk, a tak jsou pro něho některé stránky lidského života uzavřené. Masaryk uvádí jako příklady Tolstého názory na ženy nebo jeho chování k chudému hudebníkovi v povídce Lucern.¹¹¹

Masaryk označil Tolstého za zvláštního filozofa a myslitele a i jeho vývoj je ojedinělý. Masaryk vypráví, jak byl Tolstoj od roku 1887 vegetariánem a abstinentem, ale až o rok později, tedy roku 1888 přestal kouřit. Teprve později vyzozoroval, že tyto činnosti patří dohromady. Tolstoj je nevšední druh empirika, nededukuje, nic nekonstruje, ale postupně přidává zkušenost ke zkušenosti. V tom spočívá Tolstého výjimečnost. Masaryk odvolává své původní tvrzení, kdy označil Tolstého za diletanta, a naopak na Tolstém vyzdvihuje jeho výjimečnost. Díky této vlastnosti neutíká Tolstoj od myšlenky k myšlence, od jednoho citu k druhému, ale pracně si dobývá zkušenost za zkušeností. Tolstoj je typ člověk, který se dokáže dlouhodobě zaměřit na jeden cíl a vytrvat. Tolstoj prožívá vše, každou událostí bez ohledu na její velikost.¹¹²

¹⁰⁹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 315.

¹¹⁰ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 315.

¹¹¹ Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 322-323.

¹¹² Masaryk, T. G. *Rusko a Evropa III.*, s. 323.

7 ZÁVĚR

Celá tato bakalářská práce je věnována Tomáši Garrigu Masarykovi a jeho rozboru osobnosti L. N. Tolstého.

V první části jsem se snažila rozebrat život a názory prvního Československého prezidenta. Masaryk byl filozof, politik a spisovatel. Jak bylo v práci ukázáno Masaryk byl jeden z prvních myslitelů, který pochopil, že český národ bude vzkvétat a rozvíjet se, pokud-li se osamostatní a získá nezávislost na Rakousku – Uhersku. Jako politik zaměřil své síly k naplnění tohoto úkolu a později založil svou vládu na humanitě a demokracii. Jak bylo v práci ukázáno Masarykovy názory nebyly vždy kladně přijímány, dokladem toho je např. boj o rukopisy. Masaryk si za ale za svými názory stál a dokázal za ně bojovat. Je zřejmé, že Masaryk patří k významným osobnostem našich dějin.

Druhá část je zaměřená na Rusko a Masarykovu interpretaci Tolstého. Masaryk rozebírá názory a postoje tohoto významného ruského spisovatele ve svém díle Rusko a Evropa. Přestože se Masaryk s Tolstým v některých otázkách názorově neshodli, nejvíce se tito dva myslitelé neshodli v otázce neodporování zlu, Masaryk přiznává velký význam Tolstého myšlenek pro lidstvo a doporučuje je i českému národu.¹¹³ „*Hodně Tolstého nebude škodit českému životu....Duch Tolstého dosáhl i k nám a jest si přáti, aby tento duch, duch pravdy, stále víc se u nás šířil!*“¹¹⁴

¹¹³ Smolík, J., Štěpán, J. T. G. *Masaryk ve třech stoletích*, s. 165.

¹¹⁴ Smolík, J., Štěpán, J. T. G. *Masaryk ve třech stoletích*, s. 165.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. M.*. Praha : Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0752-6.

HERBEN, Jan. *T. G. Masaryk : život a dílo prezidenta osvoboditele*. Praha : Sfinx, 1947.

HOUŠKA, Vítězslav. *L. N. Tolstoj*. Praha : Orbis, 1949.

JAROLÍMEK, Adolf. *Já chci být já i po smrti : životní a duchovní profil T. G. Masaryka*. Praha : Za svobodu, 1947.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa I.: studie o duchovních proudech v Rusku*. Praha : Ústav T.G. Masaryka, 1995. ISBN 80-901971-1-6.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Rusko a Evropa III.: studie o duchovních proudech v Rusku*. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1996. ISBN 80-901971-7-5.

NEŠPOR, Pavel. *L. N. Tolstoj*. Praha : Orbis, 1971.

NOVÝ, Lubomír. *Filozofie T. G. Masaryka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1962.

PASÁK, Tomáš. *Život Tomáše Garrigua Masaryka*. Praha : Horizont, 1990. ISBN 80-7012-029-0.

POLÁK, Stanislav. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha : Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. ISBN 80-7057-022-9.

SMOLÍK, Josef – ŠTĚPÁN, Jan. *T. G. M. ve třech stoletích : rozhovor generací o Masarykových náboženských názorech*. Brno : L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-20-07.

ZAVADSKIJ, Sergej. *Život a dílo T. G. Masaryka*. Praha : Svaz ruských válečných invalidů v Republice československé, 1935.

9 RESUMÉ

The bachelor's work is devoted to the personality of T. G. Masaryk and his relationship with Russia, especially to the Russian writer L. N. Tolstoj.

In the first part of this work deals with the personalities of T. G. Masaryk. The entire first chapter is devoted to Masaryk's childhood, adolescence and study. This work shows Masaryk's educational and publishing activities and his political activity. After the outbreak of World War I, Masaryk engaged in foreign resistance movement. After the war finished he was elected first president of Czechoslovakia.

The next section is described Masaryk's relationship to religion, which has been mixed, which results in his transition from Catholicism to Protestantism. The thesis examines Masaryk's definition of religion and philosophy, which should serve everyday life. In the analysis of his philosophy is going out of his views on religion, morality, humanity and democracy.

The second part of this work is devoted to Russia, L. N. Tolstoj and Masaryk's analysis of Tolstoj, this part is based on the analysis and study of Masaryk's book *Russia and Europe*.